

Ulf Ahlström

 Justitiedepartementet
 (ju.remissvar@regeringskansliet.se och
 ju.L5@regeringskansliet.se)

Svar på remiss, Ju2025/01048

Tingsrätten är ombedd att ange synpunkter på utkast till lagrådsremiss avseende bl.a. skärpta regler för villkorlig frigivning (nedan kallat "det remitterade förslaget"). På uppdrag av lagmannen Monica Felding besvarar jag remissen för tingsrättens räkning.

Tidpunkten för villkorlig frigivning

Regelverket i 26 kap. 6 § brottsbalken i avsnitt 2.1 och 2.2 (men inte i avsnitt 2.3) medför en olycklig tröskeeffekt, som kan illustreras med följande exempel.

En person döms till fängelse i 5 år 6 månader. Personen friges enligt 6 § i dess lydelse enligt avsnitt 2.1 villkorligt efter 3 år 8 månader (2/3 av strafftiden). Hade personen dömts till 6 års fängelse, hade enligt förslaget i avsnitt 2.1 villkorlig frigivning skett efter 4 år 6 månader (3/4 av strafftiden). Ett tillkommande straffvärde av 6 månaders fängelse leder alltså med det föreslagna regelverket till att en person behöver avtjäna ytterligare 10 månaders fängelse. Det kan starkt ifrågasättas om en sådan ordning motsvarar grundläggande straffrättsliga principer om bl.a. proportionalitet.

En sådan tröskeeffekt kan undvikas genom att frigivning efter 3/4 av strafftiden sker från den del av straffet som överstiger en viss nivå, t.ex. 6 års fängelse (eller vilket straffvärde lagstiftaren annars anser lämpligt). Därmed markerar man, vilket framstår som ett syfte med de föreslagna övergångsregleringarna i avsnitt 2.1 och 2.2, mot den allvarligaste brottsligheten, samtidigt som man undviker tröskeeffekter och upprätthåller grundläggande straffrättsliga principer om bl.a. proportionalitet.

Ett annat exempel kan illustrera skillnaden mellan ett sådant system och det i remissen föreslagna systemet (enligt regelverken i avsnitt 2.1, 2.2 respektive 2.3, dvs. med en gräns på 6 respektive 3 år för tillämpning av den skärpta regleringen under övergångstiden). Exemplet utgår från ett straffvärde av 10 års fängelse och anger tidpunkten för villkorlig frigivning.

	Avsnitt 2.1 (6 år)	Avsnitt 2.2. (3 år)	Avsnitt 2.3 (alla)
Remissen	7 år 6 mån	7 år 6 mån	7 år 6 mån
Tingsrättens förslag	7 år (2/3 av 6 år, 3/4 av 4 år)	7 år 3 mån (2/3 av 3 år, 3/4 av 7 år)	7 år 6 mån

De i tabellen ovan angivna tiderna ska jämföras med att villkorlig frigivning med dagens regelverk sker efter 6 år 8 månader.

Lagtekniskt kan en sådan ordning som tingsrätten förordar åstadkommas med t.ex. följande formulering av lagtexten i 6 § första stycket.

”När två tredjedelar av ett tidsbestämt fängelsestraff har avtjänats ska den dömda frigges villkorligt. Från den del av ett fängelsestraff som överstiger sex år ska villkorlig frigivning dock ske först när tre fjärdedelar av den delen av fängelsestraffet har avtjänats.”

Anser lagstiftaren att ett regelverk av angivet slag leder till en alltför försiktig ökning av de faktiskt avtjänade fängelsetiderna under tiden för övergångsregleringarna i avsnitt 2.1 och 2.2, kan lagstiftaren välja ett kortare antal år än 6 respektive 3 som brytpunkt för regleringen, t.ex. 4 respektive 2. Tingsrättens uppfattning är emellertid att en ökning av den faktiskt avtjänade tiden av ett 10-årigt fängelsestraff från 6 år 8 månader till först 7 år och därefter 7 år 3 månader skulle kunna anses som en tillräcklig markering mot den allvarigaste brottsligheten under övergångstiden inför en slutlig ändring av tiden för all villkorlig frigivning till 3/4 av strafftiden (som, i exemplet, leder till villkorlig frigivning efter 7 år 6 månader). En sådan ordning skulle samtidigt medföra en något lägre ytterligare belastning på Kriminalvårdens resurser under den tid då dessa befinner sig i ett uppbyggnadsskede. Tingsrätten vill i det sammanhanget lyfta fram vikten av att Kriminalvården även under uppbyggnadsskedet har möjlighet att aktivt arbeta med påverkan av de intagna för att motverka återfall i brott (jfr, när det gäller svårigheterna för Kriminalvården under uppbyggnadsskedet, vad Kriminalvården och Seko anförut enligt redovisningen på s. 67 i det remitterade förslaget).

En reglering av övergångstiden av det slag tingsrätten förordar medför även enligt tingsrättens uppfattning ett behov under denna tid av en annan tidsgräns än tolv år i lagen om ändring i lagen om omvandling av fängelse på livstid (avsnitt 2.5). Med en brytpunkt på 6 års fängelse för övergång till 3/4-frigivning under övergångstiden skulle, med den reglering tingsrätten förordar, en person som får sitt livstidsstraff omvandlat till 18 års fängelse kunna bli villkorligt frigiven efter 13 år (2/3 av 6 år plus 3/4 av 12 år), och då framstår en kortaste avtjänandetid om 12 år för möjlighet att ansöka om omvandling som alltför lång med hänsyn till att tiden för beslutsfattande och det efterföljande behovet av anpassningar till livet som villkorligt frigiven i så fall bara skulle uppgå till ett år. I stället förordar tingsrätten att den kortaste avtjänandetid som krävs för en ansökan om omvandling bestäms till 11 år under övergångstiden och till 12 år först när systemet med villkorlig frigivning efter 3/4 av strafftiden har genomförts fullt ut.

Det föreslås i det remitterade förslaget att det ska delegeras till regeringen att bestämma när de gradvisa skärpningarna av tidpunkten för villkorlig frigivning ska träda i kraft. Det rör sig här om lagstiftning som medför faktisk verkställighet av fängelsestraff under längre tid än vad som följt av det tidigare regelverket och alltså ett längre än tidigare gående avsteg från utgångspunkten att var och en gentemot det allmänna är skyddad mot frihetsberövanden (jfr 2 kap. 8 § regeringsformen). Det bör enligt tingsrättens uppfattning ur ett principiellt perspektiv övervägas om det därmed inte är lämpligare att tidpunkten för ikraftträdande av de efter hand skärpande lagändringarna i stället beslutas av riksdagen i nya lagstiftningsärenden.

Uppskjutning av villkorlig frigivning

När det gäller den nya regeln i 26 kap. 6 a § andra stycket 1 (där det föreslås att en särskild återfallsprövning ska göras inför villkorlig frigivning om den dömd avtjänar fängelse i minst fyra år för brottslighet mot liv, hälsa, frihet eller frid), är det enligt författningskommentaren (s. 78; se även s. 52) vid flerfaldig brottslighet tillräckligt att brottsligheten omfattar brott av angivet slag *till någon del*. En sådan ordning kan emellertid enligt tingsrättens bedömning medföra resultat som inte framstår som rimliga och som inte låter sig försvaras av de syften som bär upp den föreslagna regleringen. Ett exempel kan illustrera detta. En person döms för t.ex. grova skattebrott till 4 års fängelse. Punkten 2 i bestämmelsen (utgjort led i organiserad brottslighet) är i det aktuella fallet inte tillämplig. Någon särskild återfallsprövning ska därmed inte göras. Om personen emellertid, utöver för de grova skattebrotten, döms även för en ringa misshandel, blir bestämmelsen om särskild återfallsprövning tillämplig. Resultaten av en sådan ordning riskerar enligt tingsrättens uppfattning att framstå som slumpmässiga. Det vore också svårt att sakligt försvara varför tillkomsten av en ringa misshandel skulle göra att möjligheten till särskild återfallsprövning aktualiseras (jfr de skäl som på s. 51 i det remitterade förslaget anförts för den föreslagna ordningen); den särskilda återfallsprövningen görs ju också efter delvis andra kriterier än dem som gör att den kan aktualiseras (se s. 54 f. och 79 i det remitterade förslaget). En alternativ ordning hade kunnat vara att, för tillämpningen av punkten 1, följande båda kriterier måste vara uppfyllda. (1) Straffvärdet uppgår till minst fyra års fängelse. (2) Det samlade straffvärdet av brotten mot liv, hälsa, frihet eller frid står för en majoritet av detta straffvärde, dvs. överstiger två års fängelse (alternativt uppgår till i vart fall hälften av detta straffvärde, dvs. minst två års fängelse). Med en sådan ordning måste de brott mot liv, frihet, hälsa eller frid som aktualiserar bestämmelsens tillämpning vara av kvalificerat slag, samtidigt som deras samlade straffvärde inte måste vara så högt som fyra år, om den dömd även gjort sig skyldig till annan brottslighet och det samlade straffvärdet uppgår till minst fyra års fängelse. Det bör enligt tingsrättens mening kunna vara tillräckligt att göra en precisering av angivet slag i författningskommentaren för att den ska få genomslag i rättstillämpningen.

Beträffande den nya regeln i 26 kap. 6 a § andra stycket 2 (där det föreslås att en särskild återfallsprövning ska göras inför villkorlig frigivning om den dömd avtjänar fängelse i minst två år för brott som har utgjort led i en brottslighet som utövats i organiserad form), behöver domstolen enligt författningskommentaren (s. 78) inte uttryckligen ha åberopat 29 kap. 2 § 6 brottsbalken i domen för att särskild återfallsprövning ska göras, utan det räcker att ”det framgår av domen att brottet har utgjort led i en brottslighet som har utövats i organiserad form för att bestämmelsen ska bli tillämplig”. Tingsrätten vill här framhålla att en dom inte skrivs främst för att utgöra underlag för den här typen av bedömningar i efterhand. Domskal utformas av olika domare på olika sätt och med varierande grad av tydlighet i fråga om de skäl som ligger bakom domstolens slutsatser. Det bör enligt tingsrättens uppfattning av rättssäkerhetsskäl krävas att det av domen *uttryckligen* framgår att brottet har utgjort ett led i en brottslighet som har utövats i organiserad form för att bestämmelsen ska bli tillämplig. Detta bör framgå av författningskommentaren.

Förverkande av villkorligt medgiven frihet

I 34 kap. 5 § andra stycket brottsbalken föreslås ett tillägg som klargör att tidpunkten för villkorlig frigivning från ett tidigare brott, inte bara tidpunkten för det tidigare brottet ska beaktas vid bedömningen av om återfall i brott bör medföra förverkande av villkorligt medgiven frihet. Tingsrätten frågar sig om regleringen inte hade blivit tydligare och med högre grad av säkerhet hade medfört avsedda resultat om den relevanta tidpunkten alltid var tidpunkten för den villkorliga frigivningen. Bestämmelsen i aktuell del hade i så fall kunnat lyda ”2. om lång tid har förflutit mellan *tidpunkten för den villkorliga frigivningen och den nya brottsligheten* [...]”.

Påföljdskombinationen skyddstillsyn och fängelse i högst 3 månader (s.k. 28:3-fängelse)

Det kan vara lämpligt att det i författningskommentaren till 28 kap. 3 § brottsbalken klargörs att ändringen inte är avsedd att medföra någon förändring av vilka brott som kan omfattas av den påföljdskombinationen. Tingsrätten förmodar vidare att avsikten är att skyddstillsyn i kombination med en månads fängelse är avsedd att kunna användas både vid samma straffvärden som tidigare föranlett denna påföljdskombination och vid de straffvärden som tidigare föranlett skyddstillsyn i kombination med 14 eller 21 dagars fängelse. Är detta avsikten, kan det vara lämpligt att klarlägga även detta i författningskommentaren.

Övriga synpunkter

I författningskommentaren till 26 kap. 1 § brottsbalken (s. 75) står skrivet att ”de fall som för närvarande leder till fjorton eller tjugoen dagars fängelse i stället kommer att leda till *minst* en månads fängelse” (tingsrättens kursivering). I själva verket torde det inte komma i fråga att det i ett fall som med dagens regelverk leder till 14 eller 21 dagars fängelse döms ut ett högre straff än en månads fängelse med det föreslagna regelverket. Ordet ”minst” kan därför med fördel tas bort från den aktuella meningen.

I författningskommentaren till 26 kap. 12 § brottsbalken (s. 82 i det remitterade förslaget) står att ett beslut att inte ställa en dömd under övervakning måste fattas så snart det kan ske för sådana dömda som har kort verkställighetstid. Tingsrätten vill lyfta fram att vissa av dessa dömda personer kommer att vara eller ha varit häktade och därmed vid domstillfället redan ha verkställt en stor del av – i vissa fall hela – den tid som de enligt huvudregeln ska verkställa. Ett typiskt sådant fall är en häktad utländsk medborgare som döms för grovt rattfylleri till ett kort fängelsestraff. Det kan mycket väl förekomma att häktningsbeslutet i ett sådant fall hävs vid huvudförhandlingens slut, eftersom personen då redan kommer att ha verkställt 3/4 av det fängelsestraff som ska dömas ut. Tingsrätten ställer sig frågande till hur lagstiftaren i en sådan situation tänker sig att ett beslut att inte ställa personen under övervakning ska hinna fattas före tidpunkten för villkorlig frigivning.

I förslaget i avsnitt 2.6 till 12 kap. 6 § fängelselagen anges i andra stycket att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ”kan” meddela föreskrifter. Tingsrätten vill väcka frågan om ordet ”kan” lämpligen bör bytas ut mot ”får”.

När det gäller konsekvensanalysen, vill tingsrätten lyfta fram följande. Utredningen har utgått från en vårddygnskostnad om 4 300 kr. Denna har av Kriminalvården bedömts som för låg (se s. 69 f. i det remitterade förslaget). Likväl förefaller beräkningen i det remitterade förslaget utgå från en framtida vårddygnskostnad på bara 4 000 kr (s. 71). Dock presenteras det inte någon motivering eller något underlag för ett sådant antagande, så tingsrätten kanske har missuppfattat grunderna för beräkningen. Om det stämmer att beräkningen i det remitterade förslaget utgår från en framtida vårddygnskostnad på 4 000 kr, frågar sig tingsrätten – mot bakgrund av Kriminalvårdens uppgifter – om kostnadsberäkningen i detta avseende verkligen är realistisk. Om tingsrätten missuppfattat grunderna i beräkningen, kan det finnas skäl att se över det aktuella avsnittet i pedagogiskt hänseende.

En fråga som inte behandlas i det remitterade förslaget är vilka förvaltningsrätter som bör behandla frågan om uppskjuten villkorlig frigivning på grund av en riskbedömning enligt 26 kap. 6 a § andra stycket brottsbalken. Det kan noteras att de riskbedömningar som görs vid ställningstagande till frågan om omvandling av livstidsstraff handläggs endast av en av landets tingsrätter, vilket gör att den tingsrätten får en sådan erfarenhet av dessa bedömningar att handläggningen blir både effektiv och rättssäker. Fråga är om det även beträffande de riskbedömningar som aktualiseras genom det remitterade förslaget finns motsvarande skäl att koncentrera handläggningen till en av landets förvaltningsrätter. Avgörandet av den frågan torde åtminstone delvis hänga samman med hur många bedömningar av aktuellt slag som kan förväntas per år. Tingsrätten anser att det finns skäl att behandla frågan i den fortsatta beredningen.

I övrigt har tingsrätten ingen invändning mot de remitterade förslagen.

Kristianstad som ovan

Ulf Ahlström

Rådman